

ESG PRINCIPLES - A DRIVER OF SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT AND BUSINESS TRANSFORMATION

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

COLLECTION OF SCIENTIFIC ARTICLES

 <https://timeedu.uz/>

 24.10.2025 y.

2-TO'PLAM
2-MAXSUS SON/2025

“ESG tamoyillari – hududlarni barqaror rivojlantirish va biznesni transformatsiyalash drayveri” mavzusida Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani ilmiy maqolalar va tezislar to‘plami. -T.: TMII, 2025. – 752 bet.

Ushbu to‘plamda mamlakatimizda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, iqlim o‘zgarishi oqibatlariga moslashish va ularni yumshatish, tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ESG tamoyillari asosida hududlar va sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlash, hududlarda “yashil” iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlashning samarali iqtisodiy mexanizmlarini joriy qilish, yirik va o‘rta biznes korxonalari faoliyatini transformatsiyalash va raqobatbardoshligini oshirish, sanoat korxonalarida chiqindilarni boshqarish va sirkulyar iqtisodiyotni rivojlantirish, “yashil” texnologiyalar, sun’iy intellekt asosida atrof-muhitni muhofaza qilish, raqamli iqtisodiyot sharoitida mavjud sanoat ishlab chiqarishni raqamli transformatsiya qilish jarayonlarini jadallashtirish orqali ishlab chiqarish sanoatini “drayver” sohaga aylantirish istiqbollari hamda barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashning turli yo‘nalishlariga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqot materiallari keltirilgan.

To‘plamda keltirilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va keltirilgan huquqiy-me’yoriy xujjatlarning haqqoniyligi, tanqidiy fikr-mulohazalar va takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

Сборник научных статей и тезисов Международной научно-практической конференции на тему «Принципы ESG – драйвер устойчивого развития регионов и трансформации бизнеса». – Т.: ТМII, 2025. – 752 с.

В сборнике представлены материалы научных исследований, посвященные устойчивому экономическому развитию нашей страны, диверсификации производства, адаптации к изменению климата и смягчению его последствий, повышению эффективности природопользования, обеспечению устойчивого развития регионов и промышленных предприятий на основе принципов ESG, внедрению эффективных экономических механизмов поддержки «зеленой» экономики в регионах, трансформации деятельности крупного и среднего бизнеса и повышению его конкурентоспособности, управлению отходами и развитию циклической экономики на промышленных предприятиях, охране окружающей среды на основе «зеленых» технологий, искусственному интеллекту, перспективам превращения обрабатывающей промышленности в «драйверную» отрасль за счет ускорения процессов цифровой трансформации действующего промышленного производства в условиях цифровой экономики, а также различным направлениям обеспечения устойчивого экономического роста.

Авторы сами несут ответственность за содержание представленных в сборнике материалов, достоверность содержащихся в нем статистических данных и представленных нормативно-правовых документов, а также за критические высказывания и предложения.

Tahrir hay’ati: i.f.n., dotsent Sh.K. Narbayev
i.f.n., professor I.S. Xotamov
i.f.d., professor Sh.I. Alibekov
i.f.d., professor V.P. Kuznetsov
i.f.f.d., dotsent N. Nosirova
i.f.f.d., dotsent D. Mamasoatov
assis. G. Axmedova
assis. A. Qudratxo‘jayev

Taqrizchilar: i.f.d., professor N.M. Maxmudov
i.f.d., professor A.A. Yadgarov

KIRISH SO‘ZI

ASSALOMU ALAYKUM, HURMATLI XALQARO ANJUMAN ISHTIROKCHILARI, AZIZ MEHMONLAR!

Sizlarni Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti hamda O‘zbekiston Ekologik Partiyasi Markaziy kengashi tomonidan tashkil etilayotgan mazkur Xalqaro ilmiy-amaliy anjumanda qutlashdan mamnunmiz!

Qadrli anjuman ishtirokchilari, bugun biz “ESG tamoyillari – hududlarni barqaror rivojlantirish va biznesni transformatsiyalash drayveri” mavzusida Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman o‘tkazmoqdamiz. Bugungi anjumanning asosiy maqsadi mamlakatimizda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, iqlim o‘zgarishi oqibatlariga moslashish va ularni yumshatish, tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ESG tamoyillari asosida hududlar va sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlash, hududlarda “yashil” iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlashning samarali iqtisodiy mexanizmlarini joriy qilish, yirik va o‘rta biznes korxonalari faoliyatini transformatsiyalash va raqobatbardoshligini oshirish, sanoat korxonalarida chiqindilarni boshqarish va sirkulyar iqtisodiyotni rivojlantirish, “yashil” texnologiyalar, sun’iy intellekt asosida atrof-muhitni muhofaza qilish masalalari bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llarini chiqur tahlil qilgan holda ilmiy amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan imzolangan qaror va farmonlar, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, amalga oshirilayotgan islohotlar ushbu anjuman mavzusining naqadar dolzarbligini anglatadi. Yurtboshimiz tomonidan 2025-yilni “Atrof-muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili” deb nomlanishi hamda ushbu yo‘nalishda qabul qilingan Davlat dasturida belgilangan vazifalarning ijrosini ta’minlashda ma’lum ma’noda anjumanning ham o‘z hissasi bo‘ladi deb umid qilamiz.

Anjuman natijalaridan kutilayotgan ilmiy, ijtimoiy va iqtisodiy samaradorlik quyidagilarda o‘z ifodasini topadi:

Ilmiy samaradorlik – anjumandan kutilayotgan ilmiy-amaliy natija mamlakatimiz hududlarida barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash, sanoat korxonalarining atrof-muhitga bo‘lgan e’tiborini yanada kuchaytirish, biznes strategiyalarini takomillashtirish, shu bilan birga hududlar darajasida barqaror rivojlanishni amalga oshirish darajasini tahlil qilish, “atrof-muhit, jamiyat, boshqaruv” (ESG) tamoyillariga mos holda faoliyat ko‘rsatishlariga erishishning ustuvor yo‘nalishlarini tahliliy o‘rganish asosida olingan natijalarni umumlashtirib ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ijtimoiy samaradorlik – muhokama qilinadigan masalalarning har birida ijtimoiy samara alohida o‘rin egallaydi. Chunki ESG-tamoyillarining asosiy xususiyati ham ijtimoiy sohaga yuqori darajada e’tibor qaratilishidadir. Shu jihatdan ijtimoiy samarani iqtisodiy jihatdan baholash, bu yo‘nalishda mavjud amaliyotlarni ilmiy tahlil qilishning konseptual yondashuvlarini ishlab chiqishga, hududlarda va biznes sohasida izchil islohotlarni amalga oshirish orqali jamiyatni rivojlantirish, aholining turmush darajasini yaxshilash, barqaror daromad manbalarini shakllantirish, tabiiy resurslar tejamkorligiga erishish asosida kelajak avlod uchun zahiralarini saqlab qolish, aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy samaradorlik - iqtisodiy faoliyatning faol ishtirokchilaridan biri ishlab chiqarish korxonalaridir, ular tomonidan mahsulot ishlab chiqarish jarayonida sezilarli darajada uglerod izi qoldiriladi. Shaffof va ekologik toza ma’lumotlarni taqdim etish atrof-

muhitni muhofaza qilish qonunchiligiga rioya qilish uchun zarurdir. Iqtisodiy samaradorlik jihatidan mavzu doirasida muhokama qilinadigan har bir masala katta ahamiyatga ega. Birinchidan, sohada qonunchilik bazasini mustahkamlash; ikkinchidan, korxonalarda ESG tamoyillarini joriy yetishning iqtisodiy samaradorligini baholash uslubiyotini ishlab chiqish; uchinchidan, hududlarning barqaror rivojlanishi uchun mavjud salohiyatini baholash va shu asosda sohalarni diversifikatsiya qilish imkoniyatining vujudga kelishi, to'rtinchidan, korxona va tarmoqlarni rivojlantirishda "yashil" investitsiyalarni jalb qilish hamda ulardan samarali foydalanishga keng yo'l ochiladi.

Albatta bunday o'zgarishlar, texnologik taraqqiyotga hamohang ravishda, qo'shimcha imkoniyatlarni ochishga va rivojlanishning yangi strategiyalarini ishlab chiqishga keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Lekin shu bilan bir qatorda, iqtisodiyotni raqamlashtirish va bunday sharoitda biznesni rivojlantirish jarayonlarida, o'ziga xos muammolar va turli savollar ham yuzaga kelmoqda.

Bunday masalalarni o'rganib, uning yechimlarini topish uchun Toshkent menejment va iqtisodiyot institutining professor-o'qituvchilari tomonidan ham turli ilmiy tadqiqotlarni olib borish yo'lga qo'yilgan. Ularning tadqiqotlari natijalaridan - o'quv jarayonlarida, ta'lim sifatini oshirish maqsadlarida, keng foydalaniladi.

Bu o'z navbatida, institutda menejment, iqtisodiyot va axborot texnologiyalari sohalarida tayyorlanadigan malakali mutaxassislarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki amaliy ko'nikmalarini ham oshirishga hizmat qiladi.

Bundan tashqari, institutda innovatsion dasturlar va loyihalar orqali talabalarni yangi texnologiyalar bilan tanishtirish, ularda raqamli iqtisodiyot va global biznes muhitida raqobatbardosh bo'lish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Xalqaro ilmiy-amaliy anjumanni o'tkazishda hamkorlik qilayotgan O'zbekiston Ekologik Partiyasi Markaziy kengashiga, anjumanda ishtirok etayotgan O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi, BMT ning UNDP loyihasi vakillariga, Federal davlat byudjeti oliy ta'lim muassasasi Kozma Minin nomidagi Nijniy Novgorod davlat pedagogika universiteti, Umumrossiya davlat adliya universitetining (VGUYU) Shimoliy-Kavkaz instituti (filiali), Umumrossiya davlat adliya universitetining (VGUYU) Rostov instituti (filiali), Kazpotrebsoyuz Karaganda universiteti, Kyungdong Universiteti (Koreya Respublikasi), tashkilot va korxonalarining mutaxassislari, xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlarga o'z minnatdorchiligimizni izhor qilamiz.

Bugun sizlarning e'tiboringizga taqdim etiladigan taqdimotlar va fikrlar - bizni zamonaviy iqtisodiyotning yangi talablariga mos keladigan biznes modellarni yaratishga ilhomlantiradi.

Biz bu jarayonda, o'z tajribamizni almashish va birgalikda muammolarni hal qilish uchun yangi g'oyalarni kashf etishni maqsad qilamiz.

Umid qilamanki, anjumanimiz samarali va foydali bo'ladi.

Har biringizning ishtirokingiz va hissangiz bu jarayonda juda muhim.

Keling, birgalikda yangiliklarga ochiq bo'lib, innovatsion yechimlarni izlaylik!

Bugungi anjuman ishiga va unda ishtirok etayotgan barcha ishtirokchilarning ilmiy-ijodiy faoliyatlariga ulkan muvaffaqiyatlar tilaymiz!

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti rektori

X. Axmedov

MUNDARIJA / ОГЛАВЛЕНИЕ

I SHO‘BA. IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH, ISHLAB CHIQRISHNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH, IQLIM O‘ZGARISHI OQIBATLARIGA MOSLASHISH VA ULARNI YUMSHATISH, TABIIY RESURLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	11
HUDUDLARNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH DASTURLARINI XALQARO STANDARTLAR TIZIMIGA MOSLASHTIRISH IMKONIYATLARI	
Abdulloyev A.J., N.K.Sharapova	11
АНАЛИЗ ГОТОВНОСТИ УНИВЕРСИТЕТОВ К ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВЫМ ПРЕДПРИЯТИЕМ И РЕАЛИЗАЦИИ ESG-КОНЦЕПЦИИ	
Кузнецов В.П., Назарова Е.Н.	23
ЭКОНОМИКО-ПРАВОВОЙ КОНТРОЛЬ КАК МЕТОД ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	
Алибеков Ш.И.	33
ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ТАРКИБИНИ БОЗОР КОНЪЮНКТУРАСИ ЎЗГАРИШИГА МОС ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	
Чариев К.А., Абдулазизов Ш.А.	37
BARQAROR RIVOJLANISHDA YASHIL ENERGIYA TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI	
Asamxodjayeva S.Sh.	48
BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISH JARAYONIDA RAQAMLI BANK XIZMATLARINI KENGAYTIRISH ISTIQBOLLARI	
Meyliqulov Sh.X.	56
МЕХАНИЗМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТЬЮ В КОМПАНИЯХ	
Киясов Б.Н.	60
РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ СИСТЕМЫ КРІ ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ СОТРУДНИКОВ НА ПРЕДПРИЯТИИ	
Ўқбар Айдын	66
TO‘QIMACHILIK KORXONALARIDA INNOVATSION XATARLARNI BOSHQARISH VA HUDUDIY “YASHIL” IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	
Rashidov J.X.	72
“QURILISH SOHASI FAOLIYATIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH”	
Alimov O.S.	82
O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI MAKROIQTISODIY BARQAROR RIVOJLANTIRISH TANHILI	
Nazirova S.X.	89
ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПРОИЗВОДСТВА ОДЕЖДЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	
Ахмедова Г.А.	99
ОПТИМИЗАЦИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ В НИЖЕГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ НА ПРИМЕРЕ КОМПАНИИ «ГРУППА ГАЗ»	
Лаврентьева Е.В., Пахомичева А.С.	107
БЕРЕЖЛИВОЕ ПРОИЗВОДСТВО КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ	
Лаврентьева Е.В., Султанова Л.Л.	113
ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РОССИЙСКИХ РЕГИОНОВ ПО ВНЕДРЕНИЮ ESG – СТАНДАРТОВ	
Набоков В.И., Некрасов К.В.	121
ЎЗБЕКИСТОНДА КИРУВЧИ ТУРИЗМНИ БАҚҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШДА АУТСОРСИНГ ХИЗМАТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРАТИ	
Рискулов Р.Б.	125
KORXONADA BREND EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY-USLUBIY JIHATLARI	
Sa’dulloyev H.I.	134

RAQAMLI IQTISODIYOTNING MAMLAKAT IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA’SIRI VA “RAQAMLI O‘ZBEKISTON – 2030” STRATEGIYASINI AMALGA OSHIRISHDAN KUTILAYOTGAN NATIJALAR TAHLILI	
Sharipova Sh.B.	140
O‘ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	
Sharipov I.B.	147
РАЦИОНАЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ТЕРРИТОРИИ ДЕХКАНСКИХ ХОЗЯЙСТВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ГЕОИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ	
Ашуров А.Ф.	155
II SHO’BA. “YASHIL” TEXNOLOGIYALAR, SUN’IY INTELEKT VA ENG YAXSHI TEXNOLOGIYALAR (BAT) ASOSIDA ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH	164
OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA INNOVATSION MENEJMENTNI RIVOJLANTIRISH: RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI INTEGRATSIYA QILISH YO’LLARI	
Yuldashev I.B.	164
ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ МОДЕЛЬ «УНИВЕРСИТЕТ 4.0»: ПОДГОТОВКА КАДРОВ ДЛЯ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ НИЗКОУГЛЕРОДНОГО ПЕРЕХОДА	
Кузнецова С.Н., Цыбуцинина И.Е., Фролов Ю.С., Горев Н.А.	168
SUN’IY INTELEKT VA REAL VAQT TIZIMLARI ASOSIDA HUDUDIY AVTOMOBIL YO’LLARI MUHANDISLIK INSHOATLARINI LOYIHALASH JARAYONINI MODELLASHTIRISH	
Norinov M.U., Zikrayev A.A.	177
REAL VAQT TIZIMLARI VA SUN’IY INTELEKT ASOSIDA EKOLOGIK MONITORINGNI AVTOMATLASHTIRISHNING ILMIY-ASOSIY YO’NALISHLARI	
Ergashev O.M.	186
ИҚЛИМ ЎЗГАРИШЛАРИ ШАРОИТИДА АГРАР СОҲАНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШДА СУҒУРТА МЕХАНИЗМИНИНГ РОЛИ	
Вахобов А.Р.	195
ИНСОН ВА АТРОФ-МУҲИТ УЙҒУНЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ЙЎЛЛАРИ.	
Йўлдошев Н.Қ.	202
SUN’IY INTELEKTDAN ATROF-MUHITNI MUHOFAZALASHDA FOYDALANISH	
Nasriddinov I.X., Tulyaganov E.J.	209
O‘ZBEKISTONDA KO‘ZI OJIZ SHAXSLARNING IQTISODIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK IMKONIYATLAR	
Isayev K.A., Qurbanov A.G’.	215
ЧОРВАЧИЛИК ХЎЖАЛИКЛАРИ ВА УЛАРГА ХИЗМАТ КЎРСАТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР ЎРТАСИДА КООПЕРАЦИЯ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ АҲАМИЯТИ	
Худайбердиев Ў.Э.	221
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA TIZIMI RIVOJLANISHI SHAROITIDA BIZNESNI BOSHQARISH VA TASHKIL QILISH	
Kambarova Sh.M.	228
BARQAROR INVESTITSIYALAR VA ESG ME’ZONLARI: NAZARIY TAHLIL	
Maxmasobirova N.U.	235
“O‘ZBEKISTON SANOAT TARMOQLARIDA ESG TAMOYILLARIGA ASOSLANGAN BOSHQARUV MECHANIZMLARINI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH”	
Rusatamov Z.X.	241
THE ROLE OF ESG PRINCIPLES IN ATTRACTING INSTITUTIONAL INVESTORS IN CORPORATE GOVERNANCE	
Sadikova M.A.	249
OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA IQTISODIY DIVERSIFIKATSIYANING O‘RNI	
Daminova O.M.	254
КОНФУЦИАНСКИЕ ИДЕИ В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ УЗБЕКИСТАНА	
Нарзуллаева Г.С., Сайфуллаева М.И., Носирова Н.Д.	262
YASHIL TEXNOLOGIYALAR VA SUN’IY INTELEKTNING SANOAT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI	
Yakubova U.A.	278

HUDUDLARNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY–INSTITUTSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA BU YO‘NALISHDAGI DAVLAT SIYOSATI	
Qo‘chqorova M.U.	284
INKLYUZIV IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KORXONALARI FAOLIYATI RIVOJLANISHINING XORIJIY TAJRIBALARI	
Qurbanov A.G‘.	291
GLOBAL BIZNESDA INNOVATSIYALAR VA ULARNING XUSUSIYATLARI	
Murtazaev O.O.	298
SANOAT KORXONALAR BARQAROR RIVOJLANISHINING NAZARIY-USLUBIY JIHATLARI	
Ismatulloeva M.F.	304
TRANSPORT XIZMATLARINI IQTISODIYOTDA TUTGAN O‘RNI VA VAZIFALARI	
Karimova Sh.U.	311
ФИНАНСОВОЕ ОЗДОРОВЛЕНИЕ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ АГРОБИЗНЕСА КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И СОКРАЩЕНИЯ БЕДНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ	
Адиллов Ш.Ш.	315
III SHO‘BA. ESG TAMOIYILLARI ASOSIDA HUDUDLAR VA SANOAT KORXONALARINING BARQAROR RIVOJLANISHINI TA‘MINLASH YO‘NALISHLARI.....	325
“SANOAT-5.0” VA BARQARORLIK: ASOSIY TENDENSIYALAR VA MUAMMOLAR	
Xotamov I.S., Qudratxo‘jayev A.K.	325
ФИНАНСОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ КАК ДРАЙВЕР УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ	
Мырзалиева Г.А., Байкенжеева Д.Б.	334
QISHLOQ XO‘JALIGIDA RESURSLARDAN OQILONA FOYDALANISH YO‘LLARI	
Asamxodjayeva Sh.Sh., Qodirov S.Q.	341
ESG TAMOIYILLARI HUDUDIY IQTISODIY SIYOSATDA: BARQAROR RIVOJLANISHNING YANGI PARADIGMASI	
Zaynutdinov I.S.	348
ESG TAMOIYILLARI ASOSIDA SANOAT CHIQINDILARINI QAYTA ISHLASHNING BARQAROR RIVOJLANISHGA TA‘SIRI	
Yusupov U.M.	353
AGLOMERATSIYALARNING “YASHIL” IQTISODIYOT RIVOJLANISHIGA TA‘SIRI	
Mardonov Sh.	362
O‘ZBEKISTON UZUMCHILIK KORXONALARINING EKSPORT SAMARADORLIGIGA EKO-MARKETING TA‘SIRINI TAHLIL QILISHDA SUN‘IY INTELLEKT VA MASHINAVIY O‘RGANISHGA ASOSLANGAN YANGI EKONOMETRIYA YONDASHUVI	
Usmonova Diyora Mahmud qizi	367
O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA SANOATNI TUTGAN O‘RNI.....	379
Matchanova Ma‘rifat Ikramovna.....	379
BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISH JARAYONIDA RAQAMLI BANK XIZMATLARINI KENGAYTIRISH ISTIQBOLLARI	
Meyliqulov Sh.X.	384
AVTOMOBILSOZLIKDA MAHALLIYLASHTIRISHNI RIVOJLANTIRISHDA IKKINCHI DARAJALI YETKAZIB BERUVCHILARNING O‘RNI VA ULARNI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI	
Qobilov R.Sh.	388
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МОДЕЛЕЙ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В КОМПАНИЯХ	
Аділ Ф.С.	392
ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МОДЕЛЕЙ И МЕТОДОВ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ В КОМПАНИЯХ	
Жолдасова А.Б.	397
ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ РАЗРЕШЕНИЯ КОРПОРАТИВНЫХ КОНФЛИКТОВ	
Кемпірәлі Е.Қ.	404
РЕИНЖИНИРИНГ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ: ШАГИ К ИХ АВТОМАТИЗАЦИИ	
Пернебаев Е.Б.	409
ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КОРПОРАТИВНЫМИ ИЗМЕНЕНИЯМИ НА ПРЕДПРИЯТИИ	

Рахатова Ж.Н.	414
HUDUDLARNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY-INSTITUTSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA BU YO'NALISHDAGI DAVLAT SIYOSATI	
Musulmonova Sh., Hikmatov M.	422
SANOAT KORXONALARIDA ESG TAMOYILLARINI JORIY ETISHNING MILLIY VA XORIJIY TAJRIBASI	
Toxirov J.M.	426
GREEN CAR: QISHLOQ XO'JALIGIDA NAZORATNI YENGILLASHTIRUVCHI AQLLI ROBOT	
Qurbonov Sh.B.	434
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KICHIK SANOAT ZONALARI FAOLIYATINING TAHLILI	
Baxromov A.B.	437
XALQARO AUDIT STANDARTLARIGA MUVOFIQ AUDITORLIK TEKSHIRUVLARINI YTKAZISH MASALALARI	
Ahmadjonov A.K.	443
ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ИШТИРОКИДАГИ КОРХОНАЛАРНИ ESG-ТРАНСФОРМАЦИЯ ҚИЛИШ: ИНСТИТУЦИОНАЛ АСОСЛАР, ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ИНТЕГРАЦИЯСИ ВА РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	
Ashurov Z.A.	448
IV SHO'BA. KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI TRANSFORMATSIYALASH VA RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	459
KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARI EKSPORT FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH VA RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	
Mamasoatov D.R.	459
РЕСТРУКТУРИЗАЦИЯ В СФЕРЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЗАНЯТОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН: АНАЛИЗ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РЫНОК ТРУДА	
Abduraimova N.P.	464
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA BIZNES JARAYONLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLASHTIRISHDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR TAHLILI	
Suyunov Y.B.	479
АРАБСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЕГИПЕТ НА ПУТИ К УСТОЙЧИВОМУ ЭКОНОМИЧЕСКОМУ РОСТУ	
Ziyadullaeva L.C.	487
THE IMPACT OF THE CHINA-KYRGYZSTAN-UZBEKISTAN RAILWAY ON UZBEKISTAN'S ECONOMIC DEVELOPMENT: MECHANISMS, EFFECTS, AND POLICY RESPONSES	
Ye Maoqing.	492
XORIJIY INNAVATSION INVESTITSİYALARNI JALB ETISH DOLZARBLIGI	
Tulyaganov E.J., Ubaydullayeva G.E.	502
QURG'OQCHIL MINTAQALARDA KICHIK AGROBIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	
Qulliyev O.A.	507
BANKLARNING MOLİYAVIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA KAPITAL VA AKTIVLAR RENTABELLIGINING AHAMIYATI	
Alimjanova D.S.	516
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИЯМИ В БИЗНЕС-СФЕРЕ	
Raxymjanova A.A.	519
MAMLAKATIMIZDA EKSPORT JARAYONLARINI BARQARORLASHTIRISH OMILLARI	
Abdvaliyev Sh.X.	524
SANOAT KORXONALARIDA HR MENEJMENT TIZIMINI JORIY ETISH VA XODIMLARNI BOSHQARUV HOLATI TAHLILI	
Toshtemirov S.G'.	534
INSON RESURSLARINI BOSHQARISHDA MOTIVATSIYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	
Abdufattoxova H.	539
AVTOMATLASHTIRILGAN BUYUMLARNI SARALOVCHI ROBOTLAR	
G'ulomov X.A.	545

APPLICATION OF ESG PRINCIPLES AS A WAY TO INCREASE COMPETITIVENESS IN THE MANAGEMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES	
Kurbanov U.A., Kurbanova Sh.Y., Alimova D.T.	548
ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА РЫНОК ТРУДА.	
Фарходова Ш.Ш.	554
СОВРЕМЕННЫЕ НОВЕЙШИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ЭКОНОМИКЕ И БИЗНЕСЕ: РОЛЬ В СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ РК	
Агабекова Ш.Н., Бокушева С., Байкенжеева Д.Б.	557
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ В РЕГИОНАХ КАЗАХСТАНА: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ	
Жартай Ж.М., Саттыбаева Д.М., Рахимова А.Н., Никкель Л.Д.	565
O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH: MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR	
Vahangurov O.O.	571
O‘ZBEKISTONNING YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH YO‘LLARI VA USTUVORLIKLARI	
Luqmanov B.M.	577
KAPITAL TANQISLIGI SHAROITIDA MOLIVAVIY RESURLARNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH	
Arziyev S.	585
V SHO‘BA. ESG STANDARTLARIGA MOS KELADIGAN INVESTITSIYA LOYIHALARINI QO‘LLAB-QUVVATLASH, DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK VA XALQARO MOLIVA INSTITUTLARI	590
SANOAT KLASTERLARI – SANOAT SALOHİYATINI OSHIRISHNING STRATEGİK YO‘NALISHI SIFATIDA	
Sobirov A.A.	590
АНАЛИЗ ВА СИНТЕЗ МЕТОДЛАРИНИНГ ЭВОЛЮЦИЯСИ	
Дусмуратов Р.Д., Носирова Н.Ж.	597
ESG-ФАКТОРЫ В ПРИНЯТИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕШЕНИЙ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ	
Ким Л.Н., Елтаев Н.К.	606
КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ «ЗЕЛЁНОЙ» ЭКОНОМИКИ НА ПРИМЕРЕ НИЖЕГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ	
Ремизова И.В.	614
TIJORAT BANKLARIDA DAVLAT MAQSADLI DASTURLARINI MOLIVALASHNING ILG‘OR XORIY TAJRIBALARI	
Shodiyev Sh.S.	620
ВЛИЯНИЕ ЗЕЛЁНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ИНВЕСТИЦИОННУЮ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВ	
Усманова Ю.	623
YASHIL ENERGETIKA SOHASIDA INVESTITSIYALARNING ROLI	
Primov S.F.	632
ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ В РАМКАХ ЗЕЛЕННЫХ РАБОЧИХ МЕСТ	
Хувайдуллаева И.Х.	638
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INVESTITSIYALARNI JALB QILISH	
Primov S.F.	642
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИДА УЧРАЙДИГАН РИСКЛАР ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЙЎЛЛАРИ	
Хусанбоев А.Ғ.	647
ВЛИЯНИЕ ПРИНЦИПОВ ESG НА РЕЗУЛЬТАТЫ ПЕРВИЧНОГО ПУБЛИЧНОГО РАЗМЕЩЕНИЯ АКЦИЙ: КОМПЛЕКСНЫЙ АНАЛИЗ	
Сайдуллаев Ш.	653
РАНВАР КАДРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНСИЯЛАРИНИ РИВОJЛАНТИРИШДА RAQAMLI TECHNOLOGIYALARNING O‘RNI	
Olimov S.A.	660
MILLIY IQTISODIYOTDA KICHİK TADBIRKORLIKNING O‘RNI VA AHAMIYATI	
Kurbanova Sh.Y., Yusupov A.A.	667
ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ТРАНСФОРМАЦИЮ БИЗНЕС-МОДЕЛЕЙ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	

Koptaeva G.II., Bekebaeva M.O.	672
HUDUDLAR TASHQI IQTISODIY STRATEGIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI	
Toshboyev M.M.	680
QISHLOQ XO‘JALIGIDA KLASSTERLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA‘MINLASHDA DAVLAT SUBSIDİYALARINING AHAMIYATI	
Yuldasheva D.K.	689
O‘ZBEKISTONDA JISMONIY TARBIYA VA SPORTNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY-IJTIMOIIY AHAMIYATI	
Mamatov M.N.	699
RAQAMLI-ELEKTRON PULLAR VA KRIPTOVALYUTALAR FARQLARI	
Matchanov T.M., Matchanova M.I.	703
AXBOROT TIZIMLARI XUSUSIYATLARI	
Norinov M.U., Abdulxamid A.I., Oripov O.I., Madaminov F.R.	709
CHIQUINDILARNI QAYTA ISHLASH SANOATI VA ATROF-MUHITGA SALBIY TA‘SIRINI KAMAYTIRISH YO‘LLARI	
Tursunqulov Sh.R.	715
O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA ISHLAB CHIQUARISHNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH VA IQLIM O‘ZGARISHI OQIBATLARIGA MOSLASHISH MEXANIZMLARI	
Abduraxmanova Z.T., Rustamova M.M.	722
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI SANOATDA EKOLOGIK SAMARADORLIKNI OSHIRISH	
Hasanov H.X.	727
SHADOW ECONOMY EXPOSED: THE HIDDEN FORCES SHAPING ECONOMY.	
Arziev Sh.R.	735
TIJORAT BANKLARIDA INNOVATSION MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH MEXANIZMLARI	
Axmedova D.B.	741

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022- yil 28- yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” gi Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/5841063>

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158 son farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/6600413>

4. O‘zbekiston Respublikasi Sport vazirligi ma’lumotlari.

RAQAMLI-ELEKTRON PULLAR VA KRIPTOVALYUTALAR FARQLARI

Matchanov Tohirjon Matchanovich

O‘zbekiston Respublikasi O‘simliklar karantini
va himoyasi agentligi

E-mail: toxirmatchanov@mail.ru

Matchanova Ma’rifat Ikramovna

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti
“Iqtisodiyot kafedrası” assistenti

E-mail: marifatmatchanova@gmail.com

Orcid: 0009-0009-8449-3706

***Annotatsiya.** Bugungi globallashuv davrida raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarining shiddat bilan hayotimizga kirib kelishi, har bir jabhada o‘ziga xos o‘rin egallashi va har bir sohaning ajralmas bir qismi bo‘lishi talab etilmoqda. Shu sababli bu tizimlarning samarali va takomillashgan tarzda faoliyat olib borishili uchun barcha imkoniyatlar yaratilmoqda. Maqolamizda bugungi kunda dolzarb hisoblangan elektron ya’ni raqamli pullar va kriptovalyutalar haqida o‘rganishlar olib boramiz.*

***Kalit so‘zlar:** Raqamli pullar, elektron pullar, valyuta, kriptovalyuta, bitcoin, naqd pullar.*

***Аннотация.** В эпоху глобализации цифровая экономика и информационные технологии стремительно входят в нашу жизнь, занимая особое место в каждой сфере и становясь неотъемлемой частью каждой отрасли. Поэтому создаются все возможности для эффективного и производительного функционирования этих систем. В нашей статье мы рассмотрим современное состояние электронных, то есть цифровых денег и криптовалют.*

***Ключевые слова:** Цифровые деньги, электронные деньги, валюта, криптовалюта, биткоин, наличные.*

***Abstract.** In today's era of globalization, the digital economy and information technologies are rapidly entering our lives, occupying a special place in every field and becoming an integral part of every industry. Therefore, all opportunities are being created for these systems to operate effectively and efficiently. In our article, we will study the current state of electronic money and cryptocurrencies.*

***Keywords:** Digital money, electronic money, currency, cryptocurrency, bitcoin, cash.*

Kirish

Kriptovalyutani ko‘pincha elektron pullar bilan aralashtirib yuborishadi. Aylanmasi elektron tizim bilan chegaralangan so‘m aslida uning ekvivalenti hisoblanadi.

Kompyuter ommaviy axborot vositalarida raqamli pullar naqd pulning axborot-ramziy o'xshashidir. Ko'pgina manbalar, jumladan, Markaziy bankning raqamli valyutasi va onlayn hamyonlardagi mablag'lar elektron pullarni to'lov sifatida qabul qiladi. Odatda, o'nlab yillar davom etgan o'zgarishlar epidemiyasi bir yil ichida qutulish. misol, sifatida Shveysariya Markaziy banki «blokcheyn» texnologiyasiga ega elektron kronni bozorga olib chiqdi. Bagama markazi banki ayni shu dasturni 2020 yilning oktyabr oyida joriy qildi. Shuningdek, dunyodagi eng etakchi korxonaga ega davlatlardan bir virtual Xitoy markazi banki moliya bozorlariga raqamlarni valyuta chiqarishga harakat qilmoqda. Mazkur yarayon 2035 yilgacha yakunlanishi kutilyapti.[1]

Bu o'zgaruvchilar yangi global hisobot tizimidan darak berilmoqda. Mazkur o'zgarish kriptovalyutalar va tajribaga eng taniqlisi o'rnatilgan Bitcoin'ga talabning tez tezliklarda osib borishi katta turki berdi. Ayniqsa, keyingi larda AQSh va Buyuk Britaniyadagi ko'plab investitsiya to'g'risida o'zining millionlab dollarlik imkoniyatlarini kriptovalyutalar foydasiga ishlatishni e'lon qiling. Bundan tashqari, Meksikaning eng yirik ommaviy axborot vositalariga egalik qiluvchi milliarder Rikardo Salinas Twitter'da likvid aktivlarining 10 foizini Bitcoin'ga kiritilganini e'lon qildi.[2] Shuni ta'kidlash kerakki, elektron pullar ko'plab davlatlar, shu jumladan O'zbekiston qonunlari bilan emitentning elektron formatda saqlanadigan so'zsiz va qaytarib bo'lmaydigan moliyaviy majburiyati sifatida belgilangan (pul vositalarining hisobi bankda ochilgan maxsus hisobvaraqa saqlanadi) tegishli bank va to'lov shakli sifatida tan olingan. Bankning yurisdiksiyasi ostida bo'lgan ushbu valyuta elektron hamyonlarda joylashgan. Xavf darajasini pasaytirish uchun faqat banklarga raqamli valyutani chiqarishga ruxsat beriladi, bu birinchi navbatda tizim bo'yicha majburiyatlarni o'z vaqtida bajarish bilan bog'liq.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Elektron tijoratda elektron pulni talqin qilishning birinchi ko'rinishlaridan naqd pulsiz hisob-kitoblar va to'lovlar doirasida ma'lumotlarni samarali saqlash, qayta ishlash va qayta uzatishning texnologik jarayonlari bilan bog'liq hisoblanadi. Yegiazaryanning "Ponyati elektronix deneg" deb nomlangan maqolasida elektron pullarning mazmuni mohiyati va uning har xil turlari to'g'risida tahlillar keltirilgan(1999). Kochergin (2006)"Электронные денги: теория и анализ моделей эмиссии" deb nomlangan o'quv qo'llanmasida elektron pullarning emissiya qilinuvchi modellarini tahlilini ko'rish mumkin. Bir qator olimlar elektronpullarning nazariy jihatlar yuzasidan tadqiqotlar olib borgan va olib borgan tadqiqot tahlil natijalari keng miqyosda o'rganilgan.[3] Bir qator iqtisodchi olimlar G.Ismoilova, M.Rahmatullaev va G.Umarovalar tomonidan Skopus bazasiga kiruvchi jurnallarda chop qilingan "Macroeconomic development and factors affecting onit" maqolasida makroiqtisodiy rivojlanishda pul nazariyalarining

ahamiyati tahlil qilinganligini keltirib o'tishimiz lozim. G. Ismoilova, R.Fozilov va boshqa bir necha mualliflar tomonidan Skopus bazasida chop etilgan "Modern money theories" maqolasida ham zamonaviy nazariyalar talqin qilinganligini va o'rganilganligini keltirib o'tishimiz lozim.

Tahlil va natijalar

Past tranzaksiya xarajatlari, portativlik, xavfsizlik va birlamchi to'lov tizimlaridan qisman mustaqillik elektron pulning asosiy afzalliklari hisoblanadi. Bank kartalaridan foydalanishda to'lov tizimi foydalanuvchilari o'rtasida hisobvaraqlar mavjudligini tasdiqlashdan tortib undagi mablag' etarli yoki yo'qligini aniqlashgacha bo'lgan bir qancha operatsiyalar sodir bo'ladi. Egasi ularni saqlaydi, bu elektron pul tizimiga kelganda tranzaksiyalar narxini sezilarli darajada soddalashtiradi va kamaytiradi.

Raqamli valyuta, naqd puldan farqli o'laroq, tashish va saqlash osonroq. Har bir tizim operatori pulni elektron hamyonga kiruvchi kirishdan himoya qilish uchun qo'shimcha xavfsizlik funksiyalari bilan birga parol himoyasini taklif etadi. Bundan tashqari, elektron hamyonlar ishonchsiz veb-saytlarda to'lash uchun ishlatilishi mumkin bank kartasini ulash o'rniga deb yozadi fintex.uz sayti.

2024-yilning fevral oyidan boshlab yurtimizda quyidagi elektron pul tizimlari amal qiladi:

1. OSON;	8. Payway;
2. E-CARD;	9. Apelsin;
3. CLICK;	10. ExMoney;
4. alif.mobi;	11. UZUM NASIYA;
5. A-pay;	12. UCOIN;
6. 1HLSW;	13. PAYNET WALLET.
7. GlobalPay;	

Kriptovalyuta - bu jismoniy shaklda mavjud bo'lmagan raqamli valyutaning bir turi. Buning o'rniga kriptovalyutani sarflamoqchi bo'lgan shaxs kriptografiya, ya'ni ma'lumotlarning maxfiyligi va yaxlitligini himoya qiluvchi tizim orqali buni amalga oshirish uchun qonuniy vakolatga ega ekanligi tekshiriladi. Kriptovalyutalar ortidagi asosiy g'oya ikki bog'liq bo'lmagan tomonlar o'rtasida oson va xavfsiz o'tkazmalarni kafolatlaydigan onlayn tranzaksiyalar ketma-ketligidir ya'ni, qiymat bir tomondan boshqasiga xavfsiz o'tish kafolatlanadi. Ushbu texnologiya yordamida an'anaviy moliyaviy vositachilar endi kerak emas, chunki kriptovalyuta operatsiyalari markazlashtirilgan tizim tomonidan boshqarilmaydi to'g'rirog'i, ular markazlashtirilmagan kompyuterlar tarmog'i orqali amalga oshiriladi, bu foydalanuvchilarga to'g'ridan-to'g'ri kriptovalyuta bilan to'lash imkonini beradi. kriptovalyutalarni elektron hamyonlar orqali boshqarish, to'lov tizimlari orqali sarflash va xuddi fiat pul kabi birjalarda savdo qilish imkonini beruvchi yangi

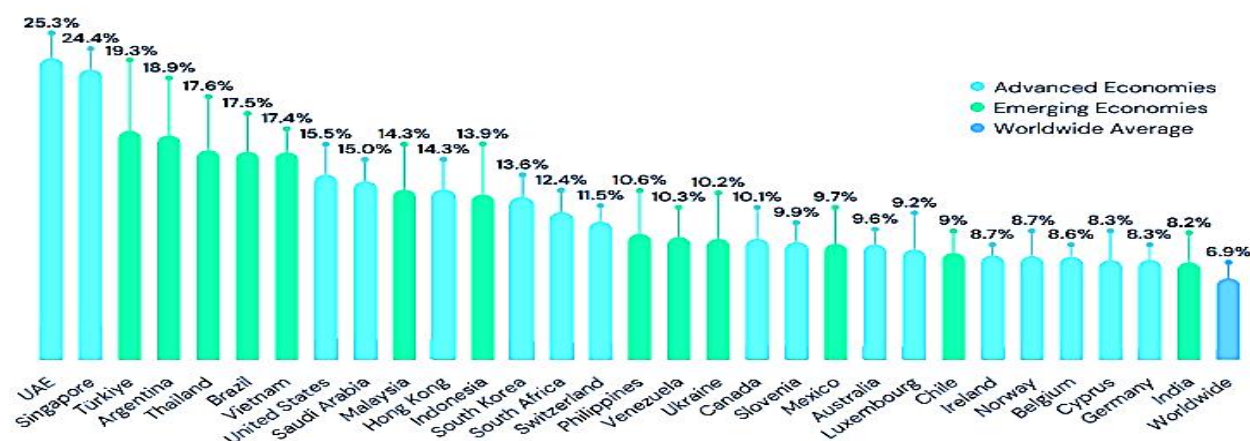
tizimni taqdim etadi. Biroq, kriptovalyuta o'tkazmalari elektron to'lovlarning boshqa shakllaridan farqli o'laroq, kuch bilan qaytarilmaydi[4].

Muftiy Faraz Adamning kriptovalyutalar haqidagi quyidagi fikrlarini ta'kidlash joiz:

“Qiymat tushunchasini qayta ko'rib chiqish vaqti keldi”.

Zamonaviy texnologiyalar hayot tarzimizni o'zgartirmoqda. Masalan, bugungi kunda banklar qadriyatlarni aks ettirish uchun oddiy raqamlardan foydalanmoqda va bu raqamlar davlatlar tomonidan kafolatlangan. Tizim shunday qurilganki, jamiyat ham bu raqamlarda aks ettirilgan qadriyatlarga ishonadi va bu raqamlar ishonchli, xavfsiz va oddiy muqobil tizim bo'lsa mavjud tizim yaratilgan bo'lsa, nega bunday tizimda aks ettirilgan raqamlar qiymatga ega bo'lmasligi kerak, agar bu tizim odamlar uchun maqbul bo'lsa, unda bunday valyutalar shariat nuqtai nazaridan to'lov vositasi sifatida qabul qilinishi mumkin.

Kriptovalyuta va raqamli valyuta o'rtasida bir nechta asosiy farqlar mavjud. Kriptovalyutalarning markazlashtirilmaganligi yoki bitta tashkilot tomonidan boshqarilmasligi eng muhim farqlardan biridir. Ammo ular markazlashtirilganligi sababli, raqamli valyutalar tranzaksiyalarni boshqarish va tasdiqlash uchun tashqi tomonlarga bog'liq. Bundan tashqari, raqamli valyutalar tranzaksiyalarni qayta ishlash va tasdiqlash uchun uchinchi tomon vositachilariga tayanadi, kriptovalyutalar esa tranzaksiyalarni himoya qilish va tasdiqlash uchun ilg'or algoritmlardan foydalanadi. Shuning uchun kriptovalyutalar firibgarlikka nisbatan kamroq himoyasiz va raqamli valyutalarga qaraganda xavfsizroq.

1-rasm. Davlatlarning 2024-yil iyul holatiga kriptovalyutalardan foydalanish ko'rsatkichi²⁰⁴

Kriptovalyutalar taqdim etadigan anonimlik darajasi raqamli valyutalardan yana bir farqdir. Foydalanuvchilar kriptovalyutalar yordamida tranzaksiyalarni o'zlarining shaxsini oshkor qilmasdan amalga oshirishlari mumkin, chunki ular anonim bo'lishga mo'ljallangan. Foydalanuvchi identifikatori har doim raqamli

²⁰⁴ www.stormgain.com

valyutalar bilan ma'lum, ammo ular kredit karta yoki bank hisobiga ulanganligi sababli doimiy nazoratda bo'ladi.

Mamlakatlar orasida kriptovalyutalardan foydalanishda birinchi ikki o'rinni Birlashgan Arab Amirliklari va Singapur bo'lishdi, fuqarolarning chorak qismi kriptovalyutalar bilan ishlash tajribasiga egaligi diagramma ma'lumotlaridan ko'rinib turibdi. Bu raqamli aktivlarni an'anaviy moliya tizimiga kiritish bo'yicha faol qonunchilik ishlari va jozibador soliq shartlari bilan bog'liq. Ko'pgina kripto loyihalari o'z bizneslarini ro'yxatdan o'tkazish uchun ushbu mamlakatlarni tanladilar[6].

Cheklangan ta'minot tufayli kriptovalyutalar vaqt o'tishi bilan qimmatlashishi mumkin. Qazib olinishi mumkin bo'lgan tangalarning cheklangan miqdori tufayli kriptovalyutaning qiymati talab bilan birga oshishi mumkin. Biroq, raqamli valyutalarning qiymati odatda dollar yoki evro kabi ko'proq likvidli an'anaviy valyutalar bilan bog'langanligi sababli, ularning ta'minoti cheklanmagan. Raqamli valyutalar uchinchi tomon vositachisi orqali tranzaksiyalarni qayta ishlaydi va tasdiqlaydi. Foydalanuvchi to'laganida, pul tranzaksiyani tekshirish va to'lovni qayta ishlashni amalga oshiradigan uchinchi tomon vositachisiga yo'naltiriladi. Shundan so'ng, vositachi pulni oluvchiga o'tkazganda, bitim yakunlanadi. Raqamli valyutalar odatda an'anaviy bank hisobvarag'iga yoki kredit kartasiga bog'lanadi, shuning uchun ulardan foydalanish uchun foydalanuvchilar ulardan biriga ega bo'lishi kerak. Foydalanuvchi to'lovni amalga oshirganda, mablag'lar kredit kartasidan yoki bank hisobvarag'idan uchinchi tomon vositachisiga o'tkaziladi, u pulni qayta ishlaydi va oluvchiga yuboradi

Xulosa va takliflar

O'rganishlar natijasida xulosa qilib aytadigan bo'lsak, kriptovalyutalar va raqamli valyutalar ikkalasi ham onlayn tranzaksiyalar uchun ishlatiladi, ammo ular bir necha muhim jihatlarda farqlanadi. Raqamli valyutalar markazlashtirilgan va tranzaksiyalarni amalga oshirish uchun tashqi ishlovchilarga bog'liq bo'lsa-da, kriptovalyutalar markazlashtirilmagan, xavfsiz va anonimdir. Ular hali ham nisbatan yangi texnologiya bo'lsa ham, kriptovalyutalar o'rnatilgan moliyaviy tizimlarni yuksaltirish va odamlarning biznes yuritish uslubini butunlay o'zgartirish imkoniyatiga ega. Biroq, raqamli valyutalardan foydalanish allaqachon keng tarqalgan va naqd pul va cheklar kabi an'anaviy to'lov usullarini tezda almashtirmoqda. Kriptovalyutalar ham, raqamli valyutalar ham shu erda qoladi va ularning rivojlanishi va kelajakda moliyaga qanday ta'sir qilishini kuzatish qiziqarli bo'ladi.

Elektron tijorat orqali elektron to'lov tizimlari haqidagi barcha mavjud bo'lgan nazariy asoslarni ko'rib chiqdik. Bu izlanish yordamida qay birini qaysi vaqtda qanday qo'llay olishlik mumkinligi tadqiqot davomida o'rganildi. Bunda birdaniga

bir nechta tizimdan ro'yxatdan o'tishni va har bir tizimning afzalliklarini ko'rib chiqishni tavsiya etgan bo'lardim. Elektron tijoratda elektron to'lov tizimlari hozirgi kunning muhim vaji sifatida bizning hayotimizga tez suratlarda kirib bordi. Internet yordamida xizmatlar yoki tovarlar uchun elektron to'lovlarni bajarish biz uchun juda qulayliklarini batafsil bilib olishimiz mumkin. Zamonaviy innovatsion texnologiyalar dunyosi, elektron hamyonlar va elektron pullar hozirgi kunda mutlaqo normal, hatto kundalik va bizning yangi haqiqatimizga aylanib ulgurdi. Bugungi kunda bizning jamiyatimiz uchun savdo va xizmat ko'rsatish sohasini yanada rivojlanishi bilan muvaffaqiyatli va samarali savdo qilishning tur xil usullari, qonun-qoidalari va butun xattoki o'quv fanlari paydo bo'ldi va samarali takomillashdi. Xususan, juda ham qiyin va umuman tasavvurga ega bo'lmagan so'rovlar, agar ular tegishli ravishda elektron to'langan bo'lsa, amalga oshirilishi ko'zda tutilgan. Elektron to'lov haqida gap ketganda, barchasi xaridor va sotuvchiga oson hamda qulay bo'lishi sababli tashkil etilganligini bilib olish qiyin emas

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. See J Griffin and A Shams, "Is Bitcoin really untethered?", The Journal of Finance, vol 74, no 4, 2020.
2. On the outlook for Bitcoin, see R Auer,: "Beyond the doomsday economics of 'proof-of-work' in cryptocurrencies", BIS Working Papers, no 765, January 2019
1. Salayev, R. S. (2021). Kriptoalyutalar tahlili va pul tizimining kelajagi. Scientific progress, 2(6), 677-681.
3. Azimovich, A.U., & Shavkatovich, S.R. (2021). Improving Money Supply Regulation in the Digital Economy. European Scholar Journal, 2(10), 44-51.
4. Shavkatovich, S.R. (2023). Problems in the practice of digital asset circulation in commercial banks of Uzbekistan. World Economics and Finance Bulletin, 18, 39-47.
5. Salaev, R.Sh. (2022). Tijorat banklarida raqamli aktivlar muomalasini tashkil qilish va uni o'ziga xos xususiyatlari. moliya va bank ISHI, 8(1).
6. Vaxabova, M., & Salayev, R.S. (2024). O'zbekistonda elektron pul va to'lov tizimlarini rivojlanishi. Samarali ta'lim va barqaror innovatsiyalar jurnali, 2(4), 312-323.

AXBOROT TIZIMLARI XUSUSIYATLARI

Norinov Muhammadyunus Usibjonovich

Toshkent menjment va iqtisodiyot instituti Farg'ona kampusi dotsenti

Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: mnorinov1707@gmail.com

Ingliz tili muharriri: Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi
Musahhih: Vaxabova Marfua Mirkamalovna
Sahifalovchi va dizayner: Zoirov Sardor Ziyodin o'g'li

2- TOPLAM

2- MAXSUS SON /2025

© Materiallar ko'chirib bosilganda, **“Management and Economics Scientific Research Journal”** jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pulli asosda chop etiladi.

El. pochta: journals@timeedu.uz

Tel.: +998 95 651 90 00

“Management and Economics Scientific Research Journal” jurnali 19.09.2024-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 404368-son reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. Litsenziya raqami:

C-5669639

PNFL: 308906510

Manzilimiz: Toshkent shahar Yakkasaroy tumani
Shota Rustaveli ko'chasi, 114